

Didenko Y. V. The research historiography of NRU's activities in the process of state building of Ukraine.

In the article the author analyzes the scientific researches concerning the activity of the NRU in the development process of national legal state formation in Ukraine. The attention is given to the historiography of the legislative activity of members of this organization, which has been functioning as a political party since March 1992.

Р. С. Лецишин

**УКРАЇНСЬКО-ЄВРЕЙСЬКІ ВІДНОСИНИ
НА ПРИКАРПАТТІ В 1918–1939 рр.
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ КРАЮ)**

Українська періодична преса Прикарпаття міжвоєнного періоду є важливим джерелом з історії краю. Це пов'язано з тим, що в ній містяться унікальні історичні факти, які дають нам можливість краще вивчити минулу епоху, суспільну атмосферу та світогляд українців за часів ЗУНР та під польською окупацією.

На сьогоднішній день питання висвітлення українсько-єврейських відносин на Прикарпатті в 1918-1939 рр. в українській періодичній пресі краю у міжвоєнний період є ще недостатньо вивченим. Це пов'язане з великим обсягом матеріалу. Загалом, наявні дослідження теми можна розділити на дві групи. Першою — є бібліографічні довідники, які охоплюють всі часописи того чи іншого регіону Прикарпаття, у яких висвітлений стилій опис змісту і обставин виходу кожного часопису [1]. Їх недоліком є те, що це скоріше пресознавчо-філологічні, довідкові видання, в яких українська преса Прикарпаття висвітлює міжвоєнний період в цілому, а українсько-єврейські відносини на Прикарпатті в 1918-1939 рр. не розглядає окремо.

Другою групою є ті праці, які стосуються або окремих проблем дослідження історії Прикарпаття міжвоєнного періоду, або конкретних часописів впродовж їх існування [2]. Але й вони не висвітлюють комплексно зазначену проблему українсько-єврейських відносин на Прикарпатті в часи ЗУНР та польської окупації.

Міжнаціональні стосунки на Прикарпатті у 1918-1939 рр. були до краю загострені, як і в Україні загалом, що пов'язане

як з боротьбою за українську державність, так і зі значними економічними негараздами на території краю. Все це ще більше загострили польсько-українська війна 1918-1919 рр., репресії польської влади проти українців та бідність пересічного українця.

Варто відзначити, що в 1918-1939 рр. в українській пресі Прикарпаття, як і в усій українській пресі Галичини російське слово “єврей” не вживалось, натомість постійно вживалось польське слово “жид”, яке і зараз означає в польській мові “єврей” [3].

ЗУНР, в цілому, не виступала проти національних меншин, дуже швидко ухваливши рішення про надання їм персональної автономії, гарантувавши ряд прав, в тому числі квоти для їх представництва в органах судочинства та місцевого управління, користування власною мовою та навіть єврейську національну курію на 27 місць у сеймі ЗУНР [4]. Та й з преси, яка перебувала в основному під урядовим контролем [5], видно, що в ЗУНР не проводилось якоїсь антисемітської політики. Зрештою, уряд ЗУНР прагнув до співпраці з євреями, які склали 13 % населення держави [6].

Єврейське населення Прикарпаття нейтрально сприйняло перебрання українцями влади 1 листопада 1918 р., виступивши після цього з заявою лояльності до нової влади [7]. Воно жваво приймало участь у багатьох заходах, здійснюваних з ініціативи українців. Так, єврейські представники взяли участь в багатьох професійних та політичних акціях та з’їздах загальноукраїнського та локального рівнів, яких багато проводилось в той час. Так, відкриття Селянсько-робітничого (Трудового) з’їзду у Станиславові 30 березня 1919 р. привітали доктор Вахман від партії Паоле-Сіон і пані Фаєрштайн від єврейської соціал-демократичної партії [8].

Під час святкування 1 травня у Станиславові, яке в ЗУНР було офіційним святом, робітники-євреї соціал-демократи прийняли у ньому участь разом з українськими робітниками [9]. Д-р Зайнфельд, який їх очолював, схвально говорив про боротьбу українців, “бо вони ведуть війну проти польської заборної шляхти” [10]. Єврейські інженери прийняли активну участь у З’їзді українських інженерів і техніків у Станиславові 4-5 травня 1919 р., від імені яких з’їзд привітав представник єврей-

ського технічного товариства Шрадер [11]. Також єврейський інженер д-р. Райх привітав від імені єврейських залізничників Конференцію залізничників у Станиславові, яка відбувалась 2-3 березня 1919 р. [12].

З української преси Прикарпаття ми дізнаємося, що єврейське населення краю не залишалось осторонь і від допомоги українським збройним силам. Так, десять євреїв з Вербіжа Нижнього Коломийського повіту померли на українську армію 390 корун [13].

Ця активність зумовлювалась тим, що українська влада не протидіяла політизації єврейського населення. Так, у Коломиї одразу після перевороту 1 листопада 1918 р. виникла Єврейська Національна Рада з усіх єврейських партій, яка існувала до 13 січня 1919 р., поки з неї не вийшли партії “Паолей-ціон” та “Єврейська соціалістична партія” [14]. Єврейські лідери вели активний діалог з владою. Свідченням цього є те, що 6 квітня 1919 р. представники Краєвої Єврейської Національної Ради вели переговори з керівництвом Української Національної Ради у Коломиї, заявивши про свою лояльність до української влади [15]. Також євреї активно готувались до виборів до Єврейської Національної Ради, що мали відбутися 17 травня 1919 р., за місця у якій збирались боротись усі єврейські партії, як правого, так і лівого політичного напрямку [16], що викликало серед них велике пожвавлення.

Українська влада проводила сприятливу для єврейського населення і культурну політику. Так, повітова шкільна Рада у Товмачі вилучила всіх єврейських дітей з колишньої польської школи у Отинії, утворивши для них окрему школу з єврейською мовою навчання [17].

Разом з тим, як свідчить періодика, за часів ЗУНР в українсько-єврейських відносинах були й проблеми. Так, представники Краєвої Єврейської Національної Ради на зустрічі з керівництвом Української Національної Ради, що відбулась 6 квітня 1919 р. наголосили на своєму невдоволенні антиєврейською пропагандою, а українські представники зажадали від єврейських підприємців приймати при торгівельних операціях українці карбованці [18]. До того ж, за інформацією офіційних чинників, окремі євреї намагались вести більшовицьку агітацію в Городенківському повіті, за що їх арештовували [19].

Ще однією проблемою українсько-єврейських відносин, на які звертала увагу українська преса Прикарпаття доби ЗУНР, є та, що єврейські підприємці, здійснюючи незаконні торговельні операції, давали українським посадовцям хабарі [20]. Та ці конфлікти не набували якогось антисемітського характеру.

В цілому, як видно з української преси Прикарпаття доби ЗУНР, українсько-єврейські відносини на території краю, навіть зважаючи на важкі політичні та соціально-економічні відносини, не носили характеру якогось протистояння, а урядова політика була вільна від антисемітизму, що пов'язане з демократичним характером української влади та прагненням обох сторін компромісу.

В період 1919-39 рр. українсько-єврейські відносини у Галичині суттєво змінилися, що пов'язане з різким погіршенням політичної та соціально-економічної ситуації за часів польської окупації краю, а також наростанням кризових явищ у всій Європі в цілому. Українська преса Прикарпаття того часу відображає ці процеси.

Чисельність єврейського населення українських земель Польщі була, за даними перепису 1931 р. 775,1 тис. (10,14 %) [21]. У Станиславівському воєводстві євреї проживали в основному у містах. Так, у 1939 р. у Станиславові, у якому мешкали від 64 до близько 70 тисяч мешканців, проживали 26,5 тис. (41 %) євреїв [22], а в Коломиї з 42 тисяч населення не менше 15000 були євреями [23] і тільки 8,7 тис. (20%) були українцями [24].

Впродовж 20-30 рр. між українцями та євреями було гостре протистояння на економічному ґрунті, пов'язане з тим, що українці сприймали євреїв як носіїв нечесної конкуренції. Відображенням цієї боротьби були постійні публікації в українській крайовій пресі адрес українських крамниць та підприємств Коломиї і Станиславова [25], що було пов'язане з тогочасною популярністю гасла “свій до свого по своє”, яке особливо активно впроваджувала українська кооперація.

Навіть у “Вістнику Станиславівської єпархії” порушувалось це питання. Так, 6 грудня 1927 р. у цьому часописі було вміщено звернення від Єпископського ординаріату до духовенства щодо ливарницької фірми “Маґас” у Станиславові, у якому вказувалось, що купляючи церковні дзвони у якої треба “пере-

віряти... чи підприємство тієї лярні є в руках християнських, чи жидівських” [26]. Це було пов’язане з тим, що керівництво єпархії вважало неприйнятним, щоб на греко-католицьких храмах використовувались дзвони, зроблені євреями.

Несприйняття було таким глибоким, що селяни Княздвору Коломийського повіту проігнорували 1 вересня 1927 р. заклики постерункового Корженевського рятувати від повені фірму Екштайна, за що вісім з них були заарештовані і запроторені у коломийську в’язницю як “бунтівники” [27].

Та попри це, євреї і українці відчували однаково дискримінаційну економічну політику польських властей, що знаходило відображення в українській пресі Прикарпаття. Так, “Станиславівські Вісті” (1937-38) підкреслювали, що “Поштова Каса Ощадності” у 1937 р. не надала жодного кредиту кредиту українським та єврейським купцям, виділивши за той же час полякам мільйони [28], що однозначно розглядається нами, як дискримінація за національною ознакою [29].

Загалом, попри постійне нарікання на те, що “всюди жиди” [30], при потребі українські політики йшли на компроміси, вступаючи з євреями у політичні тактичні угоди, “які не обиджують народньої чести” [31]. Одним з таких компромісів була спільна участь представників кандидатів від обох націй — від українців це було УНДО, у виборах до міської ради Коломиї у 1927 р. [32]. На докори радикалів [33], УНДОВська газета “Коломийські вісти” наголосила, що без цього “вибір хочби одного радного українця був неможливий!”, а інакше довелось би йти на союз з поляками, як це зробили самі радикали у Станиславові [34].

Та найбільшим протиріччям між обома націями у Галичині в цілому та на Прикарпатті зокрема було те, що на думку українців, євреї співчували більшовизму та СРСР [35], мовляв ворожих Україні.

Найактивніше євреїв звинувачували у комуністичних та прорадянських настроях націоналістичні часописи, зокрема коломийський “Авангард” (1937-38 рр.), вже у першому числі якого заявлялося, що він “буде безпощадно зривати маску облуди й брехні, що її вбирають всі заприсяжені і незаприсяжені агенти Москви і жидівства” [36]. Як бачимо, “марксизм”, “Москва” і “жидівство” для редакції синоніми [37], адже постій-

но наголошувалось, що в СРСР керують євреї [38], що було, в цілому, стандартним звинуваченням. Так, при кожній акції лівих, українські часописи підкреслювали участь у них єврейства і те, що вони заносять у край комунізм [39].

В окремих нібито респектабельних виданнях достатньо схвально ставились до дій диктаторів Німеччини та Італії щодо вирішення “єврейського питання” і навіть наводився стислий виклад расової доктрини Третього Райху [40]. Всі ці публікації свідчать про загострення єврейсько-українських стосунків у краї в другій половині 30-х рр.

Як це не парадоксально, але після радянської анексії Західної України діячі всіх партій польського періоду, які не встигли втекти, в тому числі єврейські ліві, й українські націоналісти, і поляки, опинились разом на “будовах соціалізму” у азійській частині СРСР [41].

В цілому, попри суттєві протиріччя між українцями та євреями і заклики представників маргінальних українських націоналістичних політичних структур до масштабних “антиєврейських акцій”, у Галичині в цілому та у Прикарпатті зокрема, їх, а тим більше погромів, не сталося. Це свідчить про відсутність серед загалу українців Прикарпаття за польського панування радикального антисемітизму. Зрештою, навіть УВО-ОУН, попри їх радикальний характер, не вдалися у 20-30 рр. до якихось значних антиєврейських дій.

Загалом, з української преси Прикарпаття у 1918-1939 рр. видно, що в порівнянні з короткотривалим періодом ЗУНР (1918-1919 рр.), коли відносини були нейтральними, а часом і союзницькими, за польської окупації, особливо у другій половині 30-х рр., ситуація різко погіршала, що було викликане перш за все переходом їх не лише у економічну, як це було раніше, але й і в політичну площину. Це було викликане радикальним погіршенням ситуації в 20-30 рр. не лише на Прикарпатті та Західній Україні, але й в усій Європі загалом.

Джерела та література:

1. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879-1944. — Львів. — 2001; Дроздовська О. Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939). Історико-бібліографічне дослідження. — Львів. — 2001; Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї. 1865-1994 рр. Історико-бібліографічне дослідження. — Львів. — 1996; та ін.
2. Гон М. “Комуністичний” фактор українсько-єврейських взаємин у Західній Україні (1935-1939 рр.) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. — 2003. — № 9; Лецишин Р. Польсько-українські відносини на Прикарпатті за матеріалами української преси краю (1918-1939) // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип. 8. Серія: історія. За ред. Гончарука Г. І. — Одеса. — 2006; Глаголюк В. П. Роль і значення коломийських і станіславських часописів у національному об'єднанні українського населення та культурному відродженні Покуття // Українська періодика: історія і сучасність. Доповіді і повідомлення п'ятої всеукраїнської науково-теоретичної конференції. Львів, 27-28 листопада 1998 року / За ред. Романюка М. М. — Львів. — 1999; та ін.
3. Słownik polsko-ukraiński. Польсько-український словник. Упорядники: Левінська С. Й. Старак Т. В. — Львів. — 1998. — С. 294.
4. Рафальський О. Неукраїнці в українській революції 1917-1920 років (історіографічний аспект) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. — 2000. — № 4. — С. 186.
5. І. К. Українська преса. — Републіка. — 1919. — 2 лютого.
6. Рафальський О. Неукраїнці в українській революції 1917-1920 років... — С. 186.
7. Рафальський О. Неукраїнці в українській революції 1917-1920 років... — С. 187.
8. Селянсько-робітничий (Трудовий) з'їзд. — Републіка. — 1 квітня.
9. Свято 1-го мая у Станіславові. Републіка. — 1919. — 3 травня.
10. Свято 1-го мая у Станіславові. Републіка. — 1919. — 3 травня.
11. Бородиєвич Є. З'їзд українських інженерів і техніків. — Републіка. — 1919. — 8 травня.
12. Новинки. Конференція залізничників. — Новини. — 1919. — 7 марта.
13. На українську армію. — Покутський вістник. — 1918. — 19 грудня.
14. Розв'язання жидівської Нац. Ради в Коломиї. — Покутський вістник. — 1919. — 16 січня.
15. Конференція з представниками Жидівської Національної Ради. — Покутський вістник. — 1919. — 10 квітня.
16. М. Зг. З жидівського життя. — Републіка. — 1919. — 30 квітня.
17. Повітова шкільна рада у Товмачі. — Покутський вістник. — 1919. — 19 січня.

18. Конференція з представниками Жидівської Національної Ради. — Покутський вістник. — 1919. — 10 квітня.
19. Агентура Городенка. — Покутський вістник. — 1919. — 9 березня.
20. М. З. Смерть хабарництву // Покутський вістник. — 1919. — 9 березня.
21. Васюта І. Політична історія Західної України (1918-19139). — Львів. — 2006. — С. 160.
22. Галушко М. Українські часописи Станіслава. 1879-1944. — Львів. — 2001. — С. 11.
23. Як то є на правду? — Коломийські вісти. — 1927. — 3 вересня.
24. Опис українських склепів в Станіславові // Вістник Станіславівської Єпархії. — 1931. — № X-XII. — С. 23; Адресовий провідник м. Станіслава. — Фаховий вістник. — 1932. — 15 листопада; та ін.
25. Дзвони фірми “Маґас” у Станіславові // Вістник Станіславівської Єпархії. — 1928. — № I-III. — С. 22.
26. Арештування у Княздворі. — Коломийські вісти. — 1927. — 10 вересня.
27. К. — р. Українським вкладчикам під розвагу. — Станіславівські Вісти. — 1937. — 29 серпня.
28. Лецишин Р. Польсько-українські відносини на Прикарпатті за матеріалами української преси краю (1918-1939) // Інтелігенція і влада. Громадсько-політичний науковий збірник. Вип. 8. Серія: історія. За ред. Гончарука Г. І. — Одеса. — 2006. — С. 179.
29. Кислевська О. Вражіння з Підкарпаття // Жіноча доля. — 1938. — 1 жовтня.
30. Як то є на правду? — Коломийські вісти. — 1927. — 3 вересня.
31. Слова і дійсність. — Вісти Покуття. — 1928. — 22 лютого.
32. Як то є на правду? — Коломийські вісти...
33. Як то є на правду? — Коломийські вісти...
34. Гон М. “Комуністичний” фактор українсько-єврейських взаємин у Західній Україні (1935-1939 рр.) // Галичина. Науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. — 2003. — № 9. — С. 95.
35. До читачів // Авангард. — 1937. — 23 травня.
37. Наші це злочинці і реакціонери. — Авангард. — 1938. — 30 січня.
36. Гон М. “Комуністичний” фактор українсько-єврейських взаємин у Західній Україні (1935-1939 рр.)... — С. 96.
37. З 19 зробилося 18. — Вісти Покуття. — 1928. — 2 березня; Протестаційне віче у Коломиї. — Селянські вісти. — 1938. — 4 грудня; Страйк у Перегінську. — Жіноча доля. — 1929. — 1 лютого; Не лишаймо праці по містах. Потреба організаційної праці по містах. — Жіноча доля. — 1936. — 15 листопада; і т. ін.
38. З думок німецьких провідників. — Жіноча доля. — 1939. — 1-15 травня; Вільде І. Пересторога. — Жіноча доля. — 1936. — 15 липня; Романюк М. М., Галушко М. В. Українські часописи Коломиї. 1865-1994 рр. Історико-бібліографічне дослідження. — Львів. — 1996. — С. 167.

39. Васюта І. Політична історія Західної України (1918-19139)... — С. 315.
40. Гон М. “Комуністичний” фактор українсько-єврейських взаємин... — С. 98-99.
41. Заборовський Я. Історія вчителька життя. Та чи вчимося ми в неї? // На стежинах історії. — Івано-Франківськ. — 2003. — С. 65.

Анотації

Лецишин Р. С. Українско-єврейские отношения в Прикарпатье в 1918 — 1939 гг. (по материалам украинской прессы края).

В статье проанализирован характер публикаций украинской прессы Прикарпатья в 1918-39 гг. об украинско-еврейских отношениях на территории края во времена ЗУНР и под польской оккупацией. Материалы украинской прессы свидетельствуют, что если во времена ЗУНР (1918-1919 гг.) отношения были довольно спокойными, то при польской оккупации (1919-39 гг.) они резко заострились.

Leshishin R. S. The Ukrainian-Jewish relations in Precarpathia in 1918 — 1939(on materials of the Ukrainian press of the region).

In the article the character of the Ukrainian press publications in Precarpathia in 1918-39 concerning the Ukrainian-Jewish relations on the territory under WUVR as well as during the Polish occupation is analysed. The materials of the Ukrainian press testify that if under WUVR (1918-1919) the relations were rather quiet, during the Polish occupation (1919-39) they grew worse.

І. В. Сидун

УКРАЇНЬСЬКА ІНТЕЛІГЕНЦІЯ ПРО США КІНЦЯ ХІХ — ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Інтелігенція завжди відігравала значну роль в розвитку суспільства, в його культурному, економічному, політичному житті. Українська інтелігенція в якості окремого соціального прошарку народилась в ХІХ сторіччі. Перше покоління української інтелігенції походило з небагатих дворян, пізніше вона стала формуватися з різних соціальних груп, стала різночинною. Загальна чисельність української інтелігенції була невеликою, однак вплив, що вона мала на українців і їх культуру, був значний. Вона виступала ініціативною і творчою силою суспільства, яка значно впливала передусім на його освічену час-